

Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983)

Sabri F. Ülgener, hem iktisat tarihi ve hem de Türk toplumunun yapısı üzerine gerçekleştirdiği çalışmalarıyla bilinen Cumhuriyet dönemi Türk düşüncesinin değerli isimlerinden biridir. 1911 yılında İstanbul'da dünyaya gelen düşünür, 1 Temmuz 1983 tarihinde yine İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.

1911 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Sabri F. Ülgener, baba tarafından ulema, anne tarafından ise asker-bürokrat bir aileden gelmektedir. Nakşiliğin Halidi koluna bağlı bir tarikat olan Gümüşhanevi Dergâhına bağlı bir aileden gelen baba Mehmet Fehmi Ülgener, Galatasaray, Mülkiye ve İstanbul Hukuk mekteplerinde müderrislik yapmış, Cumhuriyet'in ilk İstanbul müftüsüdür. Annesi ise Milli Mücadele'nin komutanlarından Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy ile kuzen olan Behice Hanımdır. Nazım Hikmet Ran, Mehmet Ali Aybar ve Oktay Rifat Horozcu da anne tarafından Sabri F. Ülgener'in kuzenleridir. İlk ve orta öğretimini daha sonra İstanbul Erkek Lisesi'ne dönüşecek İstanbul Sultanisi'nin ilk kısmında tamamlamış, ardından 1932'de İstanbul Üniversitesi (Dârülfünun) Hukuk Fakültesi'ne girmiştir. Mezun olduğu 1935 yılında aynı üniversitenin Hukuk Fakültesi İktisadiyat ve İçtimaiyat Kürsüsünde asistan olarak akademik kariyerine başlamıştır. Ardından 1936 yılında kurulan İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne geçmiştir. Dönemin İktisat Fakültesi, Almanya'da Nazi iktidarından kaçan Alman hocalara ev sahipliği yapmaktaydı. Ülgener de Almandaki yetkinliği ile misafir hocaların derslerini, kitap ve makalelerini tercüme etme işini üstlenmiştir. Birlikte çalıştığı hocalar arasında yer alan toplumbilimci ve iktisatçı Alexander Rüstow sayesinde Alman tarihçi okulunun ve bu okulun önde gelen iki ismi Werner Sombart ile Max Weber'i tanımış, onların düşüncelerini, toplumbilimindeki eğilimlerini benimseyerek Türk toplum yapısına uyarlamaya çalışmıştır.

Özellikle *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*'nun yazarı Weber'in toplum, iktisat ve din ilişkisi, Sabri F. Ülgener'in düşüncelerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Hatta din ve kültürle ilişkilendirilebilecek bireysel ve toplumsal zihniyetin sosyo-ekonomik yapıyı belirlediğine yönelik çalışmaları nedeniyle zaman zaman "Türk Weber'i" olarak anılmıştır. Nitekim 1937'de tamamladığı doktora tezi "Yakın Şark Türk İslâm Dünyasının İktisat Ahlâkı ve Zihniyeti" başlığını taşımaktaydı. Sonraki yıllarda yayımladığı çalışmalar da büyük ölçüde iktisat ve zihniyet ilişkisi üzerine olmuştur. 1951 yılında yayımladığı ve başlıca eseri olarak kabul edilen *İktisadî İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri*'nde, Osmanlı Devleti'nin Ortaçağ'daki toplumsal-ekonomik yapısı divan ve halk şiirleri, Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'si, fütüvvetnâmeler üzerinden incelemiştir. Bu çalışmasını 1981'de *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası* başlığıyla yeniden yayımlamıştır. Edebi metinlerden yola çıkarak toplum ve iktisat tarihi

incelemesi yapmak konusunda Ülgener'in Türk düşünce hayatında hem bir öncü hem de nadide isimlerden biri olduğunu burada belirtmek gerekir. Zira ondan başka böylesi bir tahlile etraflıca eğilen bir isim olarak sadece Şerif Mardin'den söz edilebilir.

Sabri F. Ülgener, 1947-1948 yılları arasında ABD'de Harvard Üniversitesi'nde eğitim faaliyetlerine devam etmiştir. Harvard'da, *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi* başlıklı eseriyle bilinen Avusturyalı iktisatçı Joseph Alois Schumpeter ile Keynesyen ekonomi üzerine çalışmalarıyla ünlenen ABD'li Alvin H. Hansen'in seminerlerine katılmıştır. 1951'de "Tarihte Darlık Buhranları ve İktisadî Muvazenesizlik Meseleleri" başlıklı teziyle profesör unvanını almıştır. Bu çalışması da *Tarihte Darlık Buhranları* adıyla yeniden yayımlanmıştır. 1952'de ders notlarından oluşan *İktisat Dersleri I-II*'yi yayımlamıştır. 1954-1956 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi dekanlığını üstlenmiştir. Misafir profesör olarak 1958-1959 arasında bir yıl Münih Üniversitesi'nde, 1964-1965 arasında da Columbia Üniversitesi'nde dersler vermiştir. 1962'de *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme* başlıklı kitabını yayımlamıştır. Akademik dergilerde yazdığı çok sayıda makalenin yanı sıra *AK İktisat Ansiklopedisi*'nde de de ellinin üzerinde maddeyi kaleme almıştır. 1981 yılında üniversiteden emekliye ayrılan Ülgener aynı yıl *Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı* başlıklı kitabını yayımlamıştır. 1983 yılında *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler*'i yayımlamıştır. Düşünürün vefatından sonra makaleleri öğrencisi Ahmet Güner Sayar tarafından *Makaleler* kitabı olarak derlenmiştir. Ülgener'in *İktisat Dersleri I-II ve Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme* dışındaki yayınlanmış tüm çalışmaları iktisat tarihini temel alarak din, kültür ve zihniyet meseleleri üzerinedir.

Bir iktisat tarihçisi olarak Sabri F. Ülgener'in daha çok toplum odaklı çalışmaları daha ön plandadır. İstanbul Üniversitesi'nde birlikte çalıştığı Alman hocaların etkisiyle Alman tarih okuluna ve Sombart, Weber gibi sosyologların düşüncelerine olan aşinalığıyla iktisat tarihine toplumu ilgilendiren kültür ve din gibi unsurlar üzerinden bakmıştır. Çalışmalarında bilimsel yöntem olarak, Alman Tarih Okulunun yanı sıra Fransız tarihçilerden oluşan Annales Okulunun yöntemini benimsemiştir. Bu okul, Henri Pirenne, Marc Bloch ve Fernand Braudel gibi tarihçilerin yazılarının yer aldığı Annales d'histoire dergisinde belirlenen görüşlerle şekillenmiştir. Görüşlerinin temelinde "olayların tarihi"ni anlatmak değil, tarihsel olaylara ve olgulara bakarken coğrafya, siyaset ve dil bilimi, ekonomi, kültür, din gibi tüm insani konuları ve bilim alanlarını kapsayan bir tarih anlayışı yer almaktadır. Bu anlayışta toplumsal düzeni belirleyen maddi koşullarla birlikte zihniyet araştırmaları da önem arz etmiştir. Tarihsel olgulara bakarken de süreklilikleri ve uzun dönemleri gözetmişler, bu doğrultuda bölgesel monografiler çıkarmaya çalışmışlardır. Ülgener'in çalışmalarına bakıldığında da belli bir tarih aralığından ziyade klasik devirlerinden çözülme yıllarına kadar neredeyse tüm bir Ortaçağ'daki Osmanlı-Türk toplumunu ele alındığı görülür. Üstelik sadece dar bir iktisat tarihi penceresinden istatistiksel tahlillere boğulmak yerine, tüm bir toplumu edebiyatı, kültürü, dini yaşayış biçimi ve zihniyetini kapsayacak şekilde irdelemeye çalışmıştır.

Ülgener'in düşünce dünyasının şekillenmesinde esas daha belirleyici olan Batı'da kapitalizmin gelişmesiyle Protestanlık arasındaki ilişkiyi inceleyen Weber'in çalışmaları olmuştur. Altyapının üstyapıyı, maddi koşulların da bilinci belirlediğini öne süren Marksizm'den farklı olarak bilincin de maddi koşulları; hukuki yapı, kültür gibi üstyapı unsurlarının da altyapıyı, başka bir ifadeyle ekonomiyi ve üretim ilişkilerini belirleyebileceğini öne süren Alman düşünür zihniyet, din, kültür konularına eğilen Ülgener'in daha çok ilgisini çekmiş görünmektedir. Zira Osmanlı'ya ilişkin toplumsal ve iktisadi yapı tahlillerinde İslam dinini ve tasavvuf ahlâkını ön plana almıştır. Temel eseri sayılabilecek *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*'nda kapitalizm öncesi Ortaçağ'da Osmanlı Devleti'nin toplumsal ve ekonomik düzeni üzerine eğilmiştir. Bu düzeni belirleyen zihniyet ve zihniyeti şekillendiren kültür, din meseleleri incelemesinin odağında yer almıştır. İktisat biliminden gelmiş bir düşünürü bu tahlilleri yapmasını sağlayan ise içinde doğduğu aile ortamının

getirdiği din, kültür ve edebiyat konularındaki birikimidir. Tabii kişisel merakının etkisi unutulmamalıdır. Nitekim okul yıllarından beri ilgi duyduğu edebiyat, özellikle de tasavvuf ve divan Őiri hakkındaki engin bilgisi ona zihniyet çalışmalarında yardımcı olmuştur.

Sabri F. lgener, Weber'in anlamacı yöntemini kullanarak Osmanlı-Türk toplumunun iktisadi düzenini insan-kültür-zihniyet odaklı olarak ele almıştır. Batı merkezli kapitalist-liberalist iktisat toplumu anlatısının dayandığı kavramların ve yöntemin, Türk toplumunu tahlil etmek için tek yol olduğu savına itiraz etmiştir. Batı kapitalizmini incelemekle birlikte esas olarak Osmanlı-Türk toplumunun kendine özgü düzenini ve iktisat anlayışını tahlil etmeye çalışmıştır. Tarihe yönelirken de istatistiki verilerin tahlili ya da arşiv çalışmalarından ziyade tarihsel olayları, olgular ile bunların yansıtıldığı kültürel-edebi ve tasavvufi metinleri anlamak, bu doğrultuda Ortaçağ Osmanlı toplumunun iktisadi ahlâkını, zihniyet yapısını yorumlamak istemiştir.

lgener, toplum ve iktisat tahlillerinde kültür ve zihniyet meselesine eğilirken Weber'den önce Werner Sombart'ın düşüncelerini kaynak edinmiştir. Alman düşünür gibi lgener de, iktisadi yapıların irdelenmesinde insan davranışları etkisinin göz ardı edildiğini; aynı yöntemlerin, aynı tekniğin farklı yerlerde farklı sonuçlar doğurmasının nedeninin yöntem ve teknik araçlardan çok, onları kullananın özelliklerinden kaynaklanmış olabileceğine yeterince dikkat edilmediğini ne srmştr. *Burjuva* adlı çalışmasında Sombart "tinsel ve ruhsal unsurlar"ın iktisada etkilerinin göz ardı edilemeyecek bir nitelikte olduğunu belirtmiştir. İnsana özgü tüm etkinlikler gibi iktisadi etkinliğin de yalnızca zihnin dış dünyayla bağlantı kurarak onu dönüştürmesiyle somutlaştığını dile getirmiştir. Her iki düşünürün bakış açısına göre iktisat ve iktisadi ilişkiler insandan, onun tutum ve davranışlarından bağımsız bir altyapı meselesi olarak değerlendirilemez. İnsanın da davranışları yaşadığı zaman ve mekndan bağımsız değildir. İktisadi ve toplumsal düzen açısından belirleyici olan yaşadığı tarih ve coğrafya ile insandır.

Marksizm'e bir eleştiri niteliğindeki istatistiki ve dışsal veriler yerine Sombart'ın altını çizdiği "yaşayan insan"ı dikkate alarak tarihe bakmak lgener'in bilim anlayışında öncelikli bir yere sahiptir. Bu bakımdan tarihi "insansız olarak yazmak" eğilimine karşı çıkar. Kapitalizmi tahlil ederken de sadece sermaye birikimi, özel mülkiyet, serbest rekabet ve bunların geçerli olduğu bir hukuk düzeni olarak düşünmemek gerektiğini belirtir. şüphesiz kapitalist düzende bunların önemi büyüktür, ancak yine de aslanan "düşünen ve irade sahibi olan zihniyettir"; başka bir deyişle yine insanın kendisidir. Tarihin farklı dönemlerinde ve farklı coğrafyalarında insan başka başka davranış biçimleri sergilemiş, başka türlü düşünce yapılarına, zihniyetlere sahip olmuştur. Dolayısıyla kapitalizme, mekanik bir biçimde, feodalitenin bir sonraki aşamasına karşılık gelen iktisadi ilişkiler ağı olarak bakmamak gerektiği kanaatindedir. İnsan dünyanın her yerinde ve her çağda aynı biçimde davranan bir varlık değildir. Marksizm'de ortaya konuğu gibi kapitalizmin salt feodalitenin bir sonraki aşamasından ibaret ekonomik ilişkiler ağı olarak yorumlanmasına karşıdır. Çünkü Batı'daki feodal düzenin dağılıp kapitalizmin yükselmesinin ardında Rönesans ve Reform gibi kültür ve din alanında toplumları altüst eden büyük tarihsel olaylar yaşanmıştır. Bu olayların merkezinde de insanın içinde bulunduğu toplumun kültürel ve dini değerlerine karşı bir tepkisi yer almaktadır.

lgener'in tarih ve toplumbilimine yaklaşımında eleştiri getirdiği Marksist kuramda, insanların maddi etkinliklerinin ve ilişkilerinin düşünceyi, bilinci ürettiği ne sürülmektedir. Nitekim Marx ve Engels, *Alman İdeolojisi*'nde din, ahlak, ideoloji gibi konuların da maddi koşulların bir sonucu olduğunu ve ancak üretim ilişkilerinin tarihi çerçevesinde incelenebileceklerini belirtmişlerdir. Başka bir ifadeyle yaşam, insanların bilinçlerinin, inançlarının dışında bir ilişkiler ağıdır ve tarih bu ađ üzerinden yol alır. Bu bakımdan "[y]aşamı belirleyen bilinç değil, tersine bilinci belirleyen

yaşamdır". İnsana mekanize bir biçimde yaklaşan bu görüş Ülgener açısından tarihi ve toplumu tam olarak açıklayamamaktadır. Düşünür, Marksizm'in öncelediği maddi koşulların tarihe ve topluma yön vermek konusundaki önemini yadsımaz. Zira insan bilincinin ve zihniyetinin şekillenmesini sağlayan din, kültür gibi üstyapı kurumlarının tarihsel ve toplumsal olaylara yön vermede, başka bir ifadeyle maddi koşulları, üretim ilişkilerini belirlemede daha öncelikli olduğu kanaatindedir. Burada bilinç ile kastedilenin insanın kendisini ve çevresini tanıması; zihniyet ile kastedilenin ise daha kapsamlı olarak bir biçimde insanın dünyaya ve topluma dair duygu, düşünüş ve inançlarının toplamı olduğunu not düşmek gerekir.

Ülgener insanı ve bilincini önemsemek bakımından Sombart'ın düşüncelerine yakın iken, dinin insan ve toplum üzerindeki etkisi bakımından Weber'in düşüncelerine ilgi duymuştur. Max Weber, kapitalizmin sadece Batılı, özellikle de Protestan toplumlarına özgü bir tarihsel olgu olduğunu ileri sürmüştür. Birbirinden farklı Hıristiyan mezhepleri barındıran Almanya'da "kapitalist ruh"a sahip meslek gruplarının Protestanlar arasından çıktığını; üstelik sadece Almanya'da değil, kapitalist gelişimin yaşandığı her bölgede böyle olduğunu iddia etmiştir. Alman düşünür, bu tezi doğrultusunda Protestanlığın ortaya çıkmasını sağlayan Reform hareketine eğilmiş ve iktisadi gelişimini gerçekleştirmiş coğrafi bölgelerde aynı zamanda bir kilise devriminin de meydana gelmiş olmasına dikkat çekmiştir. Bunun nedenini Protestanlar topluluklardaki iktisadi rasyonellikle açıklayarak böyle bir rasyonelliğin Katolik topluluklar açısından söz konusu olmadığı yönünde bir görüşü dile getirmiştir. Weber aradaki farklılığın mezheplerin farklı tarihlerinde, siyasi koşullarında değil; süreklilik arz eden içsel koşullarında, inanç unsurlarında aranması gerektiğini düşünmüştür. Katoliklikteki "öte dünyacı" anlayışın bu dünyanın maddi kazanımlarına, nimetlerine karşı bir kayıtsızlığa yol açmış olabileceğini belirtmiştir. Reform hareketi sayesinde bu dünyaya karşı kayıtsızlığın "Tanrı katında değersiz" görüldüğü, buna karşılık Tanrı'yı "hoşnut" kılacak olanın her koşulda dünyevi ödevlerin yerine getirilmesi olduğu inancı öne çıkmıştır. Elbette Weber kapitalizmi sadece Protestan ahlâkıyla ilişkilendirmemiştir. Kapitalist toplumun öncüsü "burjuva" sınıfının yalnızca Batı toplumlarında belirmesini bilim ve teknik alanında, özellikle matematik ve doğa bilimlerinde yaşanan gelişmelere bağlamıştır. Bireyler tarafından öngörülebilir bir hukuk düzeni ve biçimsel kurallara dayalı olarak işleyen işletmeler de Batı kapitalizminin birer unsurudur. Bu doğrultuda "kapitalist ruh", hesap temelli bir rasyonellik, öngörülebilirlik ve açık görüşlülük üzerinde yükselmiştir. Bunun karşıtı ise geleneksellik ya da "maceracı kapitalizm"dir.

Weber'in "kapitalist ruh"un tam karşısına yerleştirdiği "geleneksellik" Ülgener'in çalışmalarında Ortaçağ'daki Osmanlı/Türk toplumuna dair tahlilinde temel bir unsurdur. *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası* başlıklı çalışmasında Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu yükselme devrinin aynı zamanda "Ortaçağlaşma"nın başladığı bir devre karşılık geldiğini, bu devirde artık geleneksel düzeninin toplum ve iktisat hayatına egemen olduğunu dile getirmektedir. Bu geleneksel düzenin yansımaları ise üretimden ziyade tüketimi öncelik edinen, günlük geçimini sağlamakla yetinen insan ve toplumdur. Ancak Ülgener, kapitalizmi Protestan ahlâkı ve onun çalışma disipliniyle ilişkilendiren; dolayısıyla Hıristiyanlığın diğer mezheplerini olduğu gibi İslam'ı da böyle bir ilişkiden yoksun kabul eden Weber'in tezine karşı çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde ve diğer Müslüman ülkelerde kapitalizmin gelişmesini engelleyen nedenin İslam dini değil, dinin toplumsal yaşayışında öne çıkan tasavvuf ahlâkının ve onun arka planında geleneksel zihniyetin hâkim olduğu lonca-tarikat düzenine dayanan bir iktisat düzeni olduğunu düşünmüştür.

Sabri F. Ülgener'in din ve toplumsal-iktisadi düzen arasındaki ilişkiye dair dikkat çektiği bir diğer husus İslamiyet'in "bir din ve kültür kompleksinin adı" olarak yayıldığı coğrafi alanlara göre farklı özellikler gösterdiğidir. İslam dininin yaşanışı Arap yarımadasında, Kuzey Afrika ve Mezopotamya'da, İran ve Anadolu'da başka başkadır. Türk kültür

çevresini, diğerk bir ifadeyle Anadolu'yu göz önüne alınca, toplumun dünya görüşünü ve tabii iktisat ahlakını şekillendirmede İslam'ın şer'i -Ortodoks kurallardan çok, toplumun geçmişinden gelen ahlak ve inançlarının öne çıktığını belirtmiştir. Bu ahlak ve inançlarda da belirleyici olan esasen tasavvuf ve tarikat adabıdır. Türkleri ve tabii tasavvuf etkisindeki tüm Müslüman toplumlarını iktisadi anlamda kalıplaştıran da lonca-tarikat düzeninin dayandığı bu adap olmuştur. Hâlbuki İslam, başlangıç döneminde inananlara asgari ölçüde şart ve farzlarla sınırlı bir sorumluluktan fazlasını yüklememekte dikkatli davranmıştır. Üstelik ayrı bir ruhani sınıfa imkân tanımayarak inananlar arasında da bir hiyerarşiyi reddetmiştir. Fakat İslam dini kuruluş evresini tamamlayıp tasavvufa açılınca toplumda bir tabakalaşma meydana gelmiştir. Ülgener'e göre bu tabakalaşmanın üst katmanlarında din ve tarikat ulularından oluşan bir çeşit aristokrat zümre yer alırken geniş halk yığınları da toplumun alt katlarına itilmiştir. Söz konusu geniş halk yığınları için de telkin edilen kadere boyun eğmek, başka bir ifadeyle "kadercilik" olmuştur. Oysaki kadercilik, İslam'ın getirdiği bir tutum değil; "çöl ve bozkır adamının eğip bükemediği tabiat zoru karşısında aczinin ifadesi demek"tir.

Osmanlı Devleti'nde toplum ve iktisadi düzen bu tasavvuf ahlakına bağlanmış ve kalıplaşmışken Batı'da hayatın hemen her alanında bir yenileşme meydana gelmiştir. Sabri F. Ülgener, Avrupa'da Coğrafi Keşiflerin, Rönesans ve Reform hareketlerinin yaşandığı, ardından Aydınlanma ve Sanayi Devrimlerinin geldiği yüzyılların Osmanlı'da Ortaçağ değerlerine dönüşü, bir anlamda Ortaçağlaşma'yı temsil ettiğini ifade etmiştir. Coğrafi Keşiflere kadar Doğu'dan Batı'ya ticaret yollarının denetiminin elde tutulduğu ve bu denetim sayesinde ciddi bir gelirin elde edilebildiği parlak ticaret devri sona erince üretim ve ticarete girişim bakımından da öne çıkan bir "esnaflaşma" söz konusu olmuştur. Ülgener'in "esnaflaşma"dan kastı ise değer anlayışında içe dönüklük ve katılaşma; en ufak bir yeniliğe izin vermeyen meslek ve zanaat tutuculuğu, gelenekçiliktir. Bunlara feodal hayatın geçmişten gelen ağalık ve efendilik bilincinin yol açtığı bol tüketimin, görünüş ve gösterişin, tüketimin üretime galebe çaldığı bir zihniyet de eklenince Batı Avrupa'da 15. ve 16. yüzyıllardan beri tarihe mal olmuş "'Ortaçağ' değerleri" Osmanlı toplumuna egemen olmuştur. Toplum ve iktisat hayatındaki "Ortaçağlaşma" nihayetinde Osmanlı Devleti'nin dağılmasına varan yolu açmıştır.

Bir iktisat tarihçisi ve toplumbilimcisi olarak Sabri F. Ülgener, tarihe ve toplum tarihine kültür, din, zihniyet gibi unsurlar üzerinden bakarak Türk düşünce hayatında tamamen kendine özgü bir yer edinmiştir. Aynı zamanda Türkiye'de toplumbilimi çalışmalarına Alman tarih okulunun, Werner Sombart, Max Weber'in görüşlerini uygulayan isim olarak da öne çıkmıştır. Diğer yandan edebi metinler üzerinden toplum ve iktisat tarihini inceleme çabası bakımından da düşünce hayatımızda bir ilktir. Ülgener, İslam dini, kültürü ve edebiyatındaki engin bilgisi sayesinde yapabildiği derinlikli Osmanlı-Türk tarihi, toplum ve iktisat yapısı tahlilleri ile dikkate değer bir Cumhuriyet düşünürüdür.

Elif TÜRKİSLAMOĞLU

KAYNAKÇA

Marx, Karl, Engels, Friedrich, **Alman İdeolojisi**, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 2015.

Neuamark, Fritz, **Boğaziçine Sığınanlar**, Kopernik Yayınları, İstanbul, 2017.

Sayar, Ahmet Güner, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Ekonomik, Kültürel ve Devlet Felsefesine Ait Değişmeler**,

Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003.

Sayar, Ahmet Güner, **Bir İktisatçının Entelektüel Portresi: Sabri F. Ülgener**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.

Sayar, Ahmet Güner, "Sabri F. Ülgener", **TDV İslam Ansiklopedisi**, cilt 42, 2012, s. 289-291.

Shionoya, Yuichi (ed.), **The German Historical School: The Historical and Ethical Approach to Economics**, Routledge, London, 2001.

Sombart, Werner, **Burjuva: Modern Ekonomi Dönemine Ait İnsanın Ahlaki ve Entelektüel Tarihine Katkı**, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2008.

Tuna, Orhan, "Prof. Dr. Sabri F. Ülgener ve İki Eseri", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, c. 43, 1987, (s. 3-12)

Tuna, Orhan, "Muhterem Meslektaşlarım ve Aziz Talebemiz", **Sabri Fehmi Ülgener: Küreselleşme ve Zihniyet Dünyamız**, (ed. Murat Yılmaz), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011, (s. 453-457).

Turner, Bryan S., **Max Weber ve İslam**, çev. Yasin Aktay-Mehmet Murat Şahin, Vadi Yayınları, İstanbul, 2019.

Türkislamoğlu, Elif, "Sabri F. Ülgener'in Düşünce Dünyasında 'Osmanlı İmparatorluğu Neden Kapitalistleşemedi?' Sorusunun İzini Sürmek", **İstanbul İktisat Dergisi**, 71 (1), 2021, (s. 251-282).

Türkislamoğlu, Elif, "Türk Düşünce Hayatında Edebi Metinler Üzerinden Tarih ve Topluma Bakışta İki Yaklaşım: Sabri F. Ülgener ve Şerif Mardin", **Sözün Tarihi-Tarihin Sözü: Edebiyat ve Tarih İlişkisi**, ed. Samet Çakmak vd., FSM Yayınları, İstanbul, 2022, (s. 87-106).

Ülgener, Sabri F., **İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası**, Derin Yayınları, İstanbul, 2006.

Ülgener, Sabri F. **Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler**, Derin Yayınları, İstanbul, 2006.

Ülgener, Sabri F., **Tarihte Darlık Burhanları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2006.

Ülgener, Sabri F. **Makaleler**, haz. Ahmet Güner Sayar, Derin Yayınları, İstanbul, 2014.

Ülgener, Sabri F., **Din ve Zihniyet: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Anlayışı**, Derin Yayınları, İstanbul, 2015.

Weber, Max, **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü**, (çev. Zeynep Aruoba, Hil Yayınları, İstanbul, 1985.

Weber, Max, **The Sociology of Religion**, trans. Ephraim Fischhoff, Methuen & Co., London, 1965.

Weber, Max, **Sosyoloji Yazıları**, ed. H. H. Gerth ve C. W. Mills, çev. Taha Parla, Metis Yayınları, İstanbul, 2019.

Yılmaz, Ferudun, "Sabri F. Ülgener ve Liberalizm", **Sabri Fehmi Ülgener: Küreselleşme ve Zihniyet Dünyamız**, (ed. Murat Yılmaz), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011 (s. 85-102).

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sabri-fehmi-ulgener-1911-1983/?pdf=6957> adresinden erişilmiştir